

NOĆ U VICENZI

Pisano za I. F.

(Da, upravo tih stvari, koje ne možemo zaboraviti, ima sve više u životu. Skupljaju se i talože, a u nama raste ono umorno sjećanje u kome sve oko nas postaje tako malo značajno i vrijedno. A tek čuđenje! Ono je ostalo negdje u prošlosti, i sada hodamo svijetom s ravnodušnošću, koje smo jedva sami svjesni: ne osjećamo je, kao što ne osjećamo ni iznenađenja.

Ali ako više nema čuđenja, a dodiri s ljepotom troše se i nestaju, čemu nam trebaju ova putovanja u strane zemlje? Kao da bježimo od nečega – moglo bi se pomisliti.

A ružne stvari i neprijatni događaji lijepe se i dalje na naše stope, prate nas svugdje i gomilaju se u našem unutrašnjem vidokrugu. Ponekad su groteskne i smiješne, i čovjek bi se rado nasmijao nad njima – kad smijeh ne bi bio tako trpak, mukla i neuvjerljiva zvuka. I ovo, što namjeravam ispričati, zapravo je smiješan događaj, i pomalo vulgaran usprkos svojoj nevjerovatnosti, te ni sam ne znam kako je u mojoj osjetljivosti poprimio izvanredne razmjere i čak smisao neke mutne simbolike. Ali pokreti naše unutrašnjosti kao da često slijede tajnovite motive, koje ne možemo nadzirati.)

Bilo je to u vrijeme kada sam, unazad nekoliko godina, tražio pribježište u okvirima tuđih pokrajina, s onom smiješnom vjerom da se čežnja za pravim životom može zadovoljiti ako se zavučemo u sasvim nepoznate krajeve, u male gradove s imenima koja nikada nismo čuli. Slijedeći trag kakve reprodukcije ili najobičnije razglednice, prepustio bih se nagonu i pošao, ponajčešće autobusom, prema tom mutnom doživljaju, koji je u mojoj imaginaciji imao tek oblik neke blijede i vulgarne slike.

Ali kad bi se taj oblik konkretizirao u jednostavan mali grad, kakvo napušteno provincijsko gnijezdo, tada je sudar sa stvarnošću začudo ipak redovno poprimao oblik čudesne senzacije. Sva bi čula počela treperiti u napetosti doživljaja, koji su rasli iz najobičnijih stvari, iz kakve fontane na uglu, iz razlomljenog portala ili vidika što bi se otvorio na dnu ulice, ali te obične svakodnevne stvari moja bi želja za doživljajem uzdigla do neobične ljepote. Okružene samoćom (a bila je to, naravno, moja vlastita samoća) ili, možda, rasvijetljene nekom osobitom situacijom svjetla u kasnim popodnevnim satima, one bi oživjele nekim produhovljenim životom s nimbusom čudnog i novog. To je bila ona božanska mladost čula i nevinost saznanja, što se tada tek otvarala svijetu.

I upravo u to sam se vrijeme jednog dana našao u ponoću: formalno zakopan pod zemljom i otrgnut od svijeta, sam sa škorpionima i paucima, što su plazili oko mene. *Tada sam osjetio kako je uzaludno očekivati pomoć izvana, od drugih ljudi, kad se nalaziš duboko na svom vlastitom dnu. Biti zakopan! – Jesi li ikad osjetio nešto slična? Osjećaš negdje vani život kako nastavlja da teče, a do tebe dopire samo mukla zvonjava zvona. To ure biju na nedalekom zvoniku...*

*

Žena me povela u svoj stan, da mi pokaže sobu. Pošli smo ulicama, onda kroz neko dugačko dvorište (sa strane otvorena vrata puna glasova, dječje vike i mirisa); onda rastvoren ulaz u mrak.

“Signore! Držite se mene, tamno je kao u grobu. Bože, onaj moj nikad da objesi petrolejku na klin. Madonna mia, che vita!”

Tapkao sam u mraku i sišao niz nekoliko stepenica, zatim smo neko vrijeme išli i zaokrenuli. Uspeli smo se stepenicama do prvog kata. Svjetlo kuhinje u dnu hodnika, zveket starog ključa u bravi, ugodna svježina prozračene sobe. Prozor je bio širom otvoren u ljetno predvečerje iznad krovova.

Nije dugo potrajalo to predvečerje. Uskoro je zrak iznad grada postao siv, a tišina nepodnosiva. Bolje je izaći. Prošao sam natrag istim putem i žamor ulice zapljusnuo me je. Svjetla! Pošao sam za svjetlima. Ona su me vodila po malom gradu, od raskršća do raskršća, a struje prolaznika tekle su pločnicima. Uspostavljao sam s njima nevidljive dodire: neki se žure, a kamo? Neka ih vrata čekaju otvorena a oni već stižu ključ u džepu. A drugi ne idu nikamo. Na licima nose svoje misli, koje nije moguće pročitati, i to je najveća sreća. *(Imamo, dakle, tu malu slobodu: misliti svoje misli! Dok se i one ne sudare s granicama ili ne uđu u ranjava područja svijesti. Tada se vrate i zapletu, i pružaju opet naprijed i na sve strane, kao neki dugi i osjetljivi kraci. Bolećivi kraci naših misli, što se trzaju, dršću i uvlače, i traže izlaz iz svoje tamnice! Naši dani su njihova tamnica, pa oni traže prozore, makar i sa rešetkama, kroz koje bi mogli doći do plavetnila prozirnih poput minulog djetinjstva.)*

Pa kad se noć spustila, susreti su postali tajanstveniji i puni značenja. Osobito susreti sa ženama. *(Neprijetan trzaj glavom, bjelina pogleda što se nekud izgubio. Onda se korak ubrza i postane nekako odlučniji, zatim se opet uspori, oklijevajući.)*

Raskinuti, raskinuti ove nevidljive niti što nas sapliću. Svatko ima svoje dane i noći, i svačije su drugačije, tuđe. Ovdje, u sebi samome, miran sam i siguran, bez tuđih prokletstava. Kakva ružna, samoživa misao! A ubrzo ću osjetiti kako je ne tačna.

Palače iznad moje glave, teški, napušteni balkoni, šutljivi prozori, mračne veže, koraci. I prostor ulice za koju ne znam kamo vodi. Opet udarci zvona u obližnjem zvoniku: jedanaest sati. Opustjeli grad okreće se oko mene. Boje su posve nestale.

Odjednom su kuće postale kao sablasti s nacerenim ili podsmješljivim licima. Hladna fantazmagorija zaleđenih prostora iz koje treba pobjeći.

Našao sam ulaz u dvorište i prošao kroza nj do uskih vrata, koja sam bio zapamtio. Treba se vratiti u tuđu unajmljenu sobu i prespavati noć.

(Prespavati noć! Ako se bude dala prespavati, oznojena ljeptotica, ljepljiva od misli i od sumnjivih ponjava na starom krevetu. Prozor, kamo gleda onaj prozor, to sam već i zaboravio.)

Sišao sam nekoliko stepenica i prošao mrakom u istom smjeru. Tu negdje... zatim lijevo, i više nisam vidio ništa. Okrenuo sam se, i tamo je bio mrak (to su se sigurno vrata izgubila u noći). U tom sam času ostao skamenjen na mjestu, ne usuđujući se zakoraknuti. Možda su neke rupčage i jame oko mene. Pod nogama sam osjećao mekanu zemlju i kamene ploče.

(Udahnuti! Polako i duboko udahnuti zrak i smiriti ovo kucanje u sljepoočicama. Onda pružiti ruke u prostor oko sebe i krenuti naprijed.)

Rukama sam napipao zid. Sada sistematski, od lijeva nadesno. Posrnuo sam preko nečega i osjetio da sam već mokr od znoja i da izlaza više nema. Tako, tu negdje morale bi biti stepenice niz koje sam sišao. Ali tu je sada bio zid. A desno od zida opet prazan prostor.

Onda sam pošao natrag od desna nalijevo, uza zid koji me je vodio. Neki otvor – možda vrata... Ušao sam u hladnu struju zraka. Pod nogama meka zemlja... U leđima sam osjetio stravu.

Tako je to trajalo možda pola sata, a onda sam shrvan sjeo na neki kamen. Oko sebe sam naslućivao otvorene rupe i slušao tajanstveno grebanje i micanje malih životinja. Možda su i škorpioni...

(Škorpioni sa štipaljkama što su stravom ispunjale dječje oči! Na policama, među napuštenim papirima, njihali su se veliki pauci na debelim, prašnjavim paučinama, ali to je bilo davno, u nekom polumračnom prostoru, dok je vani treperio reški zvuk ljeta. Samo, to nisam bio ja, ili sam to bio ja bez taloga, u nekom prvotnom tankom sloju.)

Sada je iz tog prvotnog sloja počela probijati stara jezgra, a imala je oblik pauka i crnih kukaca sa štipaljkama. Oni su rasli i množili se u mraku oko mene. Skupio sam se i sjedio nepomičan, da bi mi čula mogla tačnije pratiti njihovo bešumno kretanje. Možda će me ipak netko spasiti od njih!

Slušam napeto. Tamno je kao u grobu – rekla je ona žena, ali ovo je uistinu grob. Možda zato što sam apsolutno sam.

Između mene i svijeta su zidovi i tamni prostori ovog glupog podruma, i vlaga izbija iz razrivenog poda. Tako bi to, dakle, izgledalo, kad bih kojim slučajem zadržao svijest. Mrtav i zakopan, a prisluškujem i razmišljam... Gdje je samo nestao život u svom zvučnom podnevu? Nema ni ljeta ni podneva. Ovako u samoći, javljaju se samo tamni talozi, oni koje bi trebalo iskopati i izbaciti iz sebe. Možda su na to ljudi mislili kad su spominjali pakao...

– *Koliko je uzeo?*

– *Dva koluta.*

Grede golemog tavana nestale su u večeri negdje iznad naših glava. Mrak. Što će biti u ovom mraku, što se skriva iza njega? Prostor je odjednom postao beskrajno velik, rastezljiv nekako i kao kroz opnu mutno providan. Sve su stvari nestale u njegovim dubinama, propale nekuda. Sa glavnog ulaza doživljava stražara...

Vidio sam kako se u mraku spustio na ležaj do mene i ostao dugo nepomično ležati. Što je samo značila ova nepomičnost? Njegova se glava nazirala u obrisu prema otvoru tamo u dnu. Riječi! Kako su odjednom nestale sve riječi, one iz dana koji su bili, one iz meke i tople dubine grla. Dva koluta žice! Dakle ponovno, večeras...

Stvari se ne mogu zamisliti, one se samo mogu osjetiti kao hladni komadi gvožđa u želucu i u grudima.

– *Jesi li govorio s njim?*

– *Govorio sam. Molio sam ga da on sam preuzme mene ako do nečega dođe. I za ključnu kost sam mu rekao.*

– *Što ti je odgovorio?*

– *Okrenuo je glavu, opazio sam da se smijuckao. Ali rekao mi je da budem bez brige, pripaziti će. Nije on loš čovjek.*

– *Ako samo ne slaže. Oni svi najviše vole pogoditi batom najprije ključnu kost.*

– *A doktor je jučer u ambulanti govorio dugo s drugom dvojicom. Pokazao im je karotide i objasnio im je anatomiju.*

– *Misliš da će poslušati?*

– *Ne znam. Rekli su mi da oni uvijek počnu od grkljana. Kažu da se onda bolje grebe nogama.*

Vidio sam još kako se u polumraku okrenuo i pokrio preko glave. Onda je pala potpuna tmina, a zatim je i nje nestalo.

Tako bi to, dakle, izgledalo, kad bih kojim čudom zadržao svijest.

Je li to pakao? Ne, to je samo predvorje pakla. U njemu smo svi bili, nebrojeno mnoštvo. Termiti. *A pravi pakao je uvijek samo moj, ličan.* I upravo bi njega trebalo izrezati. Zamišljam grotesknu sliku: otvaraju mi lubanju i vade režnjeve i vijuge, tačno one koje treba. A nakon toga je siva praznina.

Dišem duboko i slušam: odnekud zvonjava zvona, ali kao iz nekog drugog svijeta. Oh, vrijeme je da se vratim u život, makar u onu nečistu sobu. U njoj je otvoren prozor koji neka-mo gleda, iznutra prema vani. Ustao sam i pošao opet nadesno. Srdžba na sebe sama i na ovaj glupi položaj, u koji sam zapao, nagnala me da ubrzam korak. Spotakao sam se i udario čelom o nešto tvrdo. Oštra me bol ispunila jadom i osjećajem bespomoćnosti. Vratio sam se natrag do svog kamena. Da pokušam zvati, čut će me valjda netko u ovoj ukletoj kući.

Nitko me nije čuo.

Čemu se to nadam? Što očekujem? Tko nas može spasiti iz našeg vlastitog ponora? Možda čovjek u bijelom haljetku što će nam, s maskom na ustima, izvaditi režnjeve iz glave, dijelove naše prošlosti.

– *Koliko još ima?*

– *Dvadeset centimetara.*

Nagomilana, isprepletana tijela tiskala su se u mraku prema nama. S mukom sam zadržao njihov pritisak. Slušao sam kako Joža dahće režući tupim nožem. Točkovi su lupali u ritmu koji mi je izgledao sve bržim, strahovito brz u svom približavanju nečemu. Još jedan sat. Samo da večer dođe, da se i vani spusti mrak...

Rukom sam potražio Draganovo lice. Ležao je do mene uz drvenu stijenu vagona, a znao sam da su mu u mraku oči otvo-

rene. Vidio sam te otvorene oči, svojim prstima sam ih vidio, i prešao sam rukom preko ožnojena mu čela.

– Prijedi najprije preko pruge, a na sjevernoj strani kreni natrag. Ja ću prema tebi. Znaš zvižduk... Slušaj, ovako...

Možda je već gledao slobodan i širok prostor preko pruge jer su mu oči bile širom otvorene i čuo sam kako teško diše. Znao sam da ne može ni deset koraka učiniti. I on je to znao. A sanja nije bilo, samo jednostavne riječi, posljednje riječi, jedino moguće.

– Ako me kojim slučajem ne nađeš, pođi prema Sjevernjači. Čut ćeš moj zvižduk na prvom brijegu iza ceste.

Stisnuo mi je ruku. Sanja sigurno nije bilo u njegovim očima, možda samo zelena polja. Sjevernjača? A tko zna je li nebo vedro!

Panika je zgužvala klupko ljudi i bacila ga još više prema našoj strani. Bila je to čudna panika, tiha i šutljiva.

– Prijatelji! Polako. Čut će nas oni tamo. I zaglaviti ćemo izlaz. Svi ćemo propasti.

Izlaz? Sablasna tutnjava točkova. Hitac u daljini. Kutina ili Popovača? Gdje smo?

– Što ćemo s Draganom, Joža?

– Potisni ih, ne mogu rezati.

Netko je kriknuo: Drugovi! Izdali su nas! – Tko je to? – Usta. Usta mu zatvori!... To je Ivan šenuo umom i počeo vikati o izdaji. Svladali su ga. Čuo sam samo prigušeno roptanje, a znao sam da su ga čuli i kriminalci iz prednjeg dijela vagona. Osjetio sam Draganovu ruku:

– Ja ću prije tebe.

– Da, ti ćeš prije mene. Treba da padneš na noge, to znaš?

– Znam.

Prasak slomljenih dasaka. Blijeda pačetvorina sujetla. To je večer vani. Živa gomila tijela i udova, stenjanje ljudi što se bore. Posljednji tragovi misli: Što bi trebalo, što bi sad trebalo učiniti? – Drugovi! Svi ćemo tako izginuti. – Dragana sam izgubio ili sam ga zaboravio.

Možda sam ga zaista zaboravio. Let kroz prostor, udarac koji me je iznenadio. Nenadana tišina oko mene i crveno svjetlo posljednjeg vagona što nestaje u daljini. Zatim rafal, bijelo svjetlo rakete i više se ničeg ne sjećam, jer vjerojatno ni mislio nisam ništa. Samo su mi do danas u očima ostale tamne mase drveća i grmlja, u koje sam se bacao, a u ušima lavež pasa i hajke što je počinjala...

Hladna jeza samoće i slobode, koje su skupa došle. Da, poslije sam potražio i sjevernu zvijezdu na vrhu neba, a nešto kasnije vratilo mi se i moje sjećanje, ali u tom je času i strava postala drugačija. Možda sam ga izgubio, a možda sam ga i zaboravio. Kako me je samoća odjednom pritisla! Dolazila je odnekud u hladnim krugovima, koji su me obuhvatali, s mišlima koje nije bilo moguće misliti.

(Što su mu učinili? Kako su ga ubili?)

Je li to pakao? Da, to je pakao, što ga ni s kim ne mogu podijeliti. U zasjedi moždanih vijuga on čeka moje najtiše časove. Napada me pod plavim nebom, u maslinicima, u samoći ulične vreve... Znao sam da je od onog vremena život puka slučajnost, niz slučajnosti koje su se neočekivano dogodile, pa sam (dok su dani nakon rata protjecali u metežu koji smo stvarali svojim vlastitim nemirom) počeo vjerovati da je i njegova smrt slučajnost koja se nije mogla izbjeći. Ali sumnje su se javile čim se prvi metež smirio u meni i oko mene, s pitanjem: u vremenskom razmaku, kad je nestalo misli i moje prisutnosti (a uvijek mi se nekako činilo da je svjetlo rakete tome krivo), što se tada sve dogodilo? Jesam li barem dao ugovoreni znak? Kojim sam smjerom pošao? Strahovitim sam naprežanjem rekonstruirao u sjećanju tri tanka, daleka zvižduka (ili sam ih možda u svom beskrajnom razmišljanju izmislio?), a onda su se i oni zarili u najosjetljiviji splet živaca. Samo je život mogao da ih na mahove iz njih iščupa.

Pauci, škorpioni sa štipaljkama, nestali su iz mraka što me okruživao, ali hladan se znoj još sušio na mojim plećima. Ustao sam. Znao sam da su se talozi, što su se bili uzburkali, opet

smirili. Pošao sam nasumce nekoliko koraka: možda će mi se ukazati neko svjetlo? Svjetla, doduše, nije bilo, ali iz sakrivenih izvora vratilo mi se samopouzdanje. Uvijek mi se to događalo: topli vrući života proključali bi kroz sve taloge užasa i jada, i iznijeli bi moju misao do modrih površina. Morska obzorja, vidici koji su nekada bili... Jesam li to doista ja postojao u njima, i koji dio sebe samo vučem kroz svoja promjenljiva bića?

*

Bilo je tako jednostavno naći izlaz. Stepenice su ulazile u prostor podruma i, krećući se po njemu, nailazio sam na njihove strane, a smatrao sam da su to zidovi...

Poslije sam s prozora gledao svjetla malog grada. Bila su rijetko posijana u sumračnom prostoru, a krovovi su se prelimali kao tamni kristali. Moj svijet je opet bio jedinstven i cjelovito prisutan u vremenu, bez projekcija. Kad bi se samo vrijeme moglo zazidati tako da se ostvari diskontinuitet postojanja! Možda bi tada i ono bijelo svjetlo rakete nasred pustog i blatnog polja moglo pripasti nekom drugom životu, kao što i oni pauci iz najranijih godina već odavno pripadaju tuđem djetinjstvu.

CRVENI GRAD

U Toskani, 1959.

(Kad bih znao da će mu ovi reci doći u ruke, nikada ih ne bih napisao. Oni bi mu otežali život koji mu je i bez toga težak. Vjerojatno on to ionako zna ili sluti, ali bi tada zasigurno doznao kako to sve izgleda izvana, u realnom svijetu izvan njegova domišljanja. Možda nakon toga više ne bi znao ni hodati ni kretati se, čak ni onako desnom stranom, uza zid ulice, okrenut napola prema njemu...)

Ali on je sada već u nekoj drugoj zemlji. Putuje, vjerojatno, gonjen svojim porivom što je tako sličan bježanju i nikada neće znati da sam ga tri puna dana slijedio u ovom crvenom gradu i da je zauvijek ušao u moje misli.)

Sada ga više ne mogu iz njih istjerati. Ukopan je u mojim mislima zajedno s crvenom bojom ovih ostarjelih ulica, s onom nagnjilom bojom vlažne opeke na kojoj tu i tamo raste mahovina, a u spojnicama neka zelena trava.

Gdje je ostao taj grad u ovom mom minulom vremenu, i gdje je uopće bio? Ponekad mi se čini da je bio sličan Volterri, ili nekim četvrtima Siene, izgrađen maštom vremena, a drugi put pomišljam: možda sam ga to samo izmislio ili je u moju maštu ušao iz knjiga, iz slika, možda upravo iz slika braće Lorenzetti ili Sassette? Jesam li ga uopće vidio svojim tjelesnim očima – to me pitanje progoni ponekad; *ali ne progoni li me ono i u vezi sa posve sigurnim stvarima, s nekim doživljajima za koje pouzdano znam da su se dogodili? Stvari naprosto krenu po rubu sjećanja, u nekom sumračnom toku svijesti, one pomalo gube svoje obrise i boje, i dodiruju se sa stvarima nikad neviđenima. Tako nastaju hibridne tvorevine u kojima su sve*

mogućnosti otvorene. Život nato uđe u njih, u njihove rastezljive oblike; i tko će sada znati što se uistinu dogodilo, a što nije?

Ali da je ovaj crveni grad postojao, to znam iz nekih pojedinosti koje nisam mogao izmisliti jer za to nisam imao nikakva razloga. Ona pekarnica na uglu, na primjer, na dnu ulice kojom sam silazio prema svojoj tratoriji, a osobito miris svježeg kruha. Dječak i djevojčica igrali su se obično pred njom, na nečistom razrovanom pločniku, a kad bih prošao, gledali bi me radoznalo. Zatim bi me redovno pratili pogledom i približili bi se kasnije, za vrijeme objeda, mom stolu. Nikada nisam mogao sebi objasniti: otkud ovaj ironični smiješak u očima te djece? Što su ona zapravo mislila?

Tu je počinjao grad, ali iz tratorije otvarao se pogled na splet terasa i vrtova, i sunce je sjalo, a glasovi života (dozivi i razgovori, urlanje sirena, radioaparati kroz otvorene prozore) pljuštali su po ulici i po svim stvarima, tako da je na kraju u mom sjećanju ostao dojam nekakva žutog popodneva, s kitama žutog cvijeća na stolnjacima i s brončanim brujanjem dana.

Ali zašto se tokom popodneva sve mijenjalo, sa sjenama što su se produžavale i gnijezdile između visokih zdanja? Zidovi su, naime, u tim satima poprimali onu svoju tamnu crvenu boju starih opeka, a kad bi kose sunčane zrake udarale u njihove izgrebene plohe, plamtjeli su kao da su od crvena stakla. Sunce! Ono je u ovom gradu zalazilo tamo negdje iza nedalekih brežuljaka koji su bili spaljeni kao toskanske *crete*, s rijetkim šumarcima granatih borova, i kad bi se nagnulo na obzorju, žuta je prašina ovijala vidokrug na zapadu. Njeni duboki prozirni slojevi otopili bi crkvice i opatije, a tamo gdje je nedavno požar prešao preko bregova, gole su borove grane probijale prašinu zalaza, onako crne i sablasne. U tim sam časovima disao dubokim dahom prošlosti i vremena što prolazi, i osjećao sam se kao da živim u nekom klodlorenovskom pejzažu iz kojeg je nestala sva barokna romantika, a umjesto nostalgije za daljinama sumporno je svjetlo zatvorilo vidokrug nekim inferalnim nebosklonima. Možda je tako bilo u srednjem vijeku! Možda u nekom pjevanju *Čistilišta!* Prisluškiavao sam ritam endekasila-

ba... Ne, ovo je sve ipak bilo bez ikakve mistike, sasvim realna povijest u sredozemnom kraju, možda kao u nekim bizantinskim pokrajinama. Da, purpur Bizanta mora da je bio sličan ovome, samo što nema njegovih modrih i srebrnih kupola, nego su izgorjele grane borova ispružene po bregovima.

U tim bi časovima zvonik katedrale planuo kao svjetionik, a bio je, čini mi se, bijel od mramora, na uzvisini iznad grada. *(Možda je to ipak bila Siena ili neki manji grad više prema jugu. Montepulciano? Pienza? Kako ovi fragmenti našeg života krijese u sumraku!)*

A dolje, oko katedrale, stakleni požar zidova. Bili su to neobični zidovi što su ih stoljeća naslagala: porušene palače, nadograđene i prezidane, terase, iznad njih visoka zidna platna bez prozora, čiste crvene plohe, zatim ružne kućerine u kojima je puk stanovao, pa dimnjaci. Iznad dimnjaka prastari zvonici ruševnih crkava.

Kapele, ograde samostana s bršljanom što se prebacio iz vrtova. A ulaz je zatvoren željeznom rešetkom kroz koju se vidi fontana u dnu dvorišta i vrata crkvice. (Na oltaru je zacijelo slika Giovanni Di Paola: veliki nezgrapni svetac koji ne zna što bi sa sobom počeo, a na predeli Sv. Ivan odlazi iz grada u pustinju među brda što su uzrasla prema nebu poput rogova...)

A najčudnije je bilo što se usred svega toga odvijao život jednostavan i svakidašnji, s hotelima, tratorijama i tavernama u kojima su brbljavi konobari čekali da započnu razgovore; s mladim ljudima što su u jednoj dugoj ulici bučno šetali. Navečer su hitre sjene ljudi i žena išle ulicama.

Sreo sam ga u svojoj tratoriji. Isprva je to bio običan gost, stranac očito, ponešto prosjed. Vidio sam samo njegov oštri profil jer je sjedio tik do zida, u kutu, a gledao nije nikamo; ali tko zna, možda je i gledao, ali pogled mu je bio upravljen uvijek u blizinu, na stol ili oko stola. Djeca su se naginjala preko ograde što je ovaj mali prostor dijelila od ulice, gledala su ga, a onda bi naglo pobjegla. Ali on ih nije vidio. Onda su došli i moji mali znanci, dječak i djevojčica. Ostala djeca su ih zvala, a oni su

oklijevali i opirali se. A oči djevojčice bile su kao nebo dalekih toplih podneblja. Jedan veći dječak šaptao im je nešto.

“Čekajte! Čekajte mirno i ne mičite se... Kao da se igrate, tako, tu iza oleandra, kao da se igrate...”

Zaboravio sam jesti, toliko me zaokupilo ovo zagonetno kretanje djece. Samo sam ih ja uhodio, jer je po stolovima vladao tihi žagor i zveckanje porculana. Onda je i ono dvoje djece odjednom ustalo i potrčalo uz ulicu, a djevojčica je uplašeno cviljela: “Oooo, mamma!...”

On, moj čovjek, što je ručao u kutu do zida, okrenuo se u tom času za njima (i prema meni), a dječak i djevojčica koji su bili zastali u svom bijegu potrčali su dalje. Ja sam ostao prikovčan jezom koju sam osjetio u kičmi. Brzo sam skrenuo pogled, ali već je bilo kasno. Najstrašnije je bilo to što je brazgotina bila plave boje, samo je prema središtu prelazila u ljubičasto, a onda u crveno. Bila je duboka i sva naborana, a išla je čitavom visinom lica kao nekakav upaljeni trag, od ruba kose na čelu, pa preko oka i usana do brade, tako da je oko poprimilo stravičan i izbezumljen pogled.

(Uvijek sam ti govorio: treba djeci ucijepiti nepovjerenje prema sretnim sunčanim danima. Iznad krošanja je plavo nebo, nema ni daška vjetra u granama; na žalost čujem bešumno kretanje puževa. A tko zna što se krije iza prve stijene? A iza brijega?)

Treba im reći: da ima oštrog kamenja i tvrdog željeza, i stakla, i ljudi koji možda nisu ni tako zli, ali je naša nesreća u nama samima, u svima nama.)

*

Naveče sam ga sreo u gradu. Prepoznao sam ga zapravo otraga, po držanju: išao je uvijek uza zid, pognute i malo na stranu nagnute glave, a išao je ulicama koje su najgušće bile ispunjene šetačima. Onda je stao negdje u sjenu i gledao, a zatim je krenuo malim ulicama izvan centra. Došao je do nekog malog trga iznad zidina, stao je u sjenu i gledao dolje, u nizinu.

Ništa nije mogao vidjeti jer je tamo bio potpun mrak. A tko zna što je on tamo gledao?

Kad se vratio natrag, prošao je pokraj klupe na kojoj sam sjedio, a ja sam se opet skamenio, ali sada zbog nečeg posve drugog: na njegovu licu brazgotine više nije bilo!

U tom času počeo sam oko sebe osjećati sablasti. Nisam ih, naravno, vidio, jer ih nije bilo, ali sam ih osjećao, osobito tamo, u dubini, pred crkvom, gdje su zjapila neka vrata s rešetkama. A na nebu, iznad mene, mrak koji je označio da su oblaci sakrili zvijezde.

Ljeto je bilo, ali večeri su u tom gradu bile hladne. Jesam li se možda prevario? Trgnuo sam se i uznemiren pošao za njim da ga stignem, i našao sam ga u centru grada. (Ali zašto je opet išao uza zid skrivajući svoju desnu stranu?) Zaobišao sam ga i krenuo prema njemu: da, to je bio on, a preko lica vidio se samo blijedi trag, kao neka traka; to je on s nekim flasterom u boji kože prekrio svoju ranu, tako da se brazda više nije vidjela. Samo oko nije mogao pokriti te je uvijek gledao strašnim pogledom.

Odahnuo sam: *nema dakle sablasti!*

Ali od tog časa nisam se mogao osloboditi mog čovjeka. Svugdje sam ga sretao, tako da sam tek sutradan utvrdio da ga to zapravo uhodim i slijedim. Išao sam za njim oprezno u primjerenosti udaljenosti. Kad bi on zastao da gleda čaroban život mladosti u večeri, ili kad bi ušao u rasvijetljeni bar; onda sam ga čekao na suprotnoj strani ulice. Bio je sam, a ja sam bio opčinjen tom njegovom samoćom.

Da, bježao je, tek sada sam opazio da je zapravo bježao. Ponekad bi neka grupa mladića zastala u razgovoru kad bi se on približio, a netko bi od njih, prestravljen, uskliknuo. Tada bi on ubrzao korak. Ili bi dvije djevojke u prolazu zanijemjele, a on bi samo dublje spustio glavu. Ili bi djevojčica ciknula. Njegov je korak samo naoko bio ujednačen, ali zapravo se sastojao od samih trzaja, uvijek spreman na okret, ili da izbjegne u stranu. Bježao je od ljudi, a nije mogao bez njih.

Otkuda je samo došao i što traži ovaj čovjek u ovom gradu? Pripada li, uopće, našem svijetu? Tako sam pitao sebe dok

sam išao svojim poslom. Jer po crkvama je bilo mnogo slika, a sve je to trebalo vidjeti. Pa ipak, kad sam sve vidio, nisam otputovao. Ta čemu? Glavno je da nema sablasti.

A crvena je boja grada – to sam sigurno znao – od same starosti, i zato što su nekada gradili kuće od opeka. U to doba sve je ovo bio život sam, dok je danas za mene samo put u prošlost, kao nekakav egzodus iz svakidašnjih dana. Zašto su našem duhu potrebni ovi tuđi svjetovi? Da budemo sami sred davno minulog stoljeća? Možda je to zato što je tako naša sloboda najsavršenija.

Onda sam ga jednog jutra (zapravo bilo je to tek treće jutro otkad sam ga prvi put vidio) sreo bez one vrpce kojom je bio prekrpio svoju ranu. Protrnuo sam kad sam ga vidio: hodao je ulicom uspravan i ukočen kao luđak, a pred njim je išla strava.

Zašto je to učinio?

Tokom dana vidio sam ga u Pinakoteci. Ušao sam u jednu zabačenu dvoranu, a on je stajao nepomičan pred nekom slikom i gledao ju je netremice. Okrenuo sam se i otišao iz tog krila, a tek kasnije sam sebi objasnio njegov pogled, ukočen i upravljen na sliku: ona je bila prekrita staklom, a on je u staklu gledao odraz svoga lica...

A kad je sunce zašlo (tamo iza onih spaljenih brežuljaka), gledao sam kako se njegove posljednje zrake polako penju po tornjevima grada, pa uz posljednji kat zvonika katedrale. Još je piramida na vrhu zvonika nekoliko časaka sjala, a onda je boja crvenih zidova grada počela da se gasi, topla i tmasta, i utonula je u sumrak večeri.

Potražio sam tada na korzu svog fantoma s brazgotinom, jer sam sada već slutio da on to, silom i protiv svake vjerojatnosti, pokušava živjeti životom obična čovjeka. Stajao je pred nekim izlogom i dugo je u njemu razgledavao izložene stvari; ali mene više nije mogao prevariti. Onda je prešao pred drugi izlog, pa pred treći i svuda je ukočen gledao ravno pred sebe: u staklo izloga. Da, i ljudi su ga u gradu već poznavali, obilazili su oko njega i sebi nešto došaptavali. *Možda je upravo to za nj*

bilo najgore, ovo saučešće koje je počeo osjećati. Vjerojatno je zbog toga i skinuo ovaj “flaster” u boji kože. Ili je, možda, htio da se ubije, pa mu je trebalo još više jada i gađenja nad svojim vlastitim životom?

Ušao je u neki dućan i kupio omot s velikim žutim kolačima. Išao sam uporno za njim, jer sam slutio da nešto traži. Došao je do one naše strme ulice u kojoj su se igrala djeca ove siromašne četvrti. Polako se prišuljao uza zid trzajući se i zastajkujući, uvijek spreman da se okrene i pobjegne. Stajao sam na vrhu ulice i dah mi je zastao jer sam u nekom svom dubljem sloju svijesti već znao što će se dogoditi.

Djevojčica je potrčala za loptom, a on je pošao prema njoj držeći veliki kolač u ispruženoj ruci. Vidio sam kako su se dva velika dječja oka širom otvorila i već se ruka pružila za kolačem, a onda... Djevojčica je zastala kao skamenjena i odjednom se njen krik prolomio ulicom, dug i strašan. Kričević bježala je niz ulicu, a s njom i ostala djeca.

On je nekoliko časaka ostao nepomičan s kolačem u ispruženoj ruci, a kad se u ulici digla graja i roditelji prestrašene djece počeli s prozora da ga psuju i da mu prijete, okrenuo se i zašao u prvu ulicu.

Pošao sam za njim stisnuta srca stižući ga teško, jer je gotovo trčeći vrludao malim ulicama. A znao sam da mu ne mogu pomoći. Noć se već bila spustila i sva su vrata i veže bile pune sjena. Možda će one pasti i na njegovo lice i skriti ga od ljudi i od bezbrojnih odraza po izlozima! *Ali tko zna koje je njegovo pravo lice i kakvo je?* Čini mi se da sam upravo zato, da bih to doznao, te večeri i pošao za njim, a nisam ni znao da me je primijetio i da se s unakaženim ostacima svog ljudskog bića pobunio i protiv mog suosjećanja.

Vidio sam kako je ušao u neku tamnu ulicu, a iz ove u jednu još tamniju, ali kad sam zaokrenuo u nju, sledio sam se od užasa: odmah iza ugla dočeka me svojom iscerenom maskom. Ispružio ju je na vratu i unio mi se u lice, a kad sam se s krikom trgnuo natrag i potrčao u mrak, čuo sam za sobom suh i koštan smijeh.

U hotelskoj sobi zatvorio sam za sobom vrata i zastao teško dišući. Možda ipak ima sablasti!

Jer sutradan sam ga uzalud tražio: u gradu ga više nije bilo. Mogao sam, dakle, i ja otići, vratiti se u svoj svakidašnji svijet. Možda ću ipak jednom sve ovo zaboraviti! Ali on, je li i on imao neku svoju svakidašnjicu u koju se mogao skloniti? Nije li upravo od nje bježao u ovu fantaziju od crvenih opeka i memljivih starih ulica?

*

Opet jedan talog u mojoj svijesti, debeo i gust sloj uspomena. Znam da će me obuhvaćati svojim isparivanjem sve dok se na nj ne stalože novi slojevi. Hodat ću omamljen ulicama zvječajući pogledom oko sebe: *tragovi na licima, znakovi, plavičaste mrlje...*

Sad čekam da se slegnu ti novi slojevi, svijetli talozi koji će možda doći iz sasvim običnih dana i u mom sjećanju prekriti ove uzavrele misli i mali grad, u kome su podneva žuta, a večeri rumene od mašte i od sunca.